

Lectori salutem!

Ați binevoit însă a trece cu vederea puținătatea mea, pentru că ați dorit ca în cea mai aleasă instituție culturală să fie reprezentat poporul român de pretutindeni, deși Românii din alte țări nu au bărbați atât de vrednici ca aceia cu care se poate mândri Regatul român de astăzi. Și poate nu mă depărtez de adevăr, când zic că D[omniile]-Voastre ați voit să onorați nu atât modesta mea lucrare științifică și literară, cât acea credință neclintită și stăruință neobosită, cu care, nesocotindu-mi interesele personale, am servit și eu, între toate împrejurările, cultura și înaintarea neamului românesc din Ardeal și Țara Ungurească, și pe care doresc să le pun și în serviciul Academiei Române, întruchiparea cea mai frumoasă a unității culturale a tuturor Românilor.

Cu aceste cuvinte modeste, lipsite de orice semeție și pline de cuviință și de cuminenție, își începea canonicul **Augustin Bunea** nerostitul discurs de recepție la Academia Română, pregătit cu atâta minuțiozitate, seriozitate și recunoștință față de țara-mamă și valorile sale, dar neterminat din cauza bolii și a trecerii apoi în lumea dreptilor (cu exact un secol în urmă). Două motive vede vajnicul teolog și învățat ardelean pentru alegerea sa între nemuritori: ar fi mai întâi dorința și chiar obligația Academiei de a avea reprezentați în sânul său pe românii de pretutindeni, iar în al doilea rând efortul de o viață al proaspătului ales de a fi servit la propășirea națiunii române din Transilvania și Ungaria. Totuși, mai presus de toate, era ceea ce nu recunoaște, din prea multă modestie, protagonistul nostru, anume activitatea sa de istoric, cercetarea științifică și lucrările elaborate și publicate de acesta. O mărturie în acest sens stă judecata dreaptă a altui membru al Academiei Române - acum și el de pioasă amintire - anume Pompiliu Teodor, care, încă din 1970, în a sa *Evoluție*

a gândirii istorice românești, îl așază pe canonicul Bunea între cei 33 de corifei ai istoriografiei românești din toate timpurile, alături de cronicari, de Dimitrie Cantemir, de reprezentanții Școlii Ardelene, de Laurian, Barițiu, Kogălniceanu și Bălcescu, dar mai ales de Xenopol, Onciul, Bogdan, Iorga sau Pârvan. Or dacă, în urmă cu patru decenii, pe vremea regimului comunist, Augustin Bunea era considerat și recunoscut, în ciuda ascendenței sale religioase și a rolului său de eminent teolog greco-catolic, slujitor al unei biserici pe atunci interzise, drept unul dintre cei mai mari istorici ai neamului, dătător de ton în scrisul istoric românesc, înseamnă că meritele sale științifice se situau mai presus de vremuri și de oameni, în panteonul nemuririi. Prin urmare, acceptarea sa între nemuritori, la 28 mai 1909, se datora întâi de toate creației sale de istoric.

Augustin Bunea s-a născut la Vad, în Țara Făgărașului, la 4 august 1857, într-o familie grănicerească, unită cu Roma. Încă de la naștere a avut o cale regală deschisă spre lume, prin stirpea sa făgărașeană, cu ascendență, pe de o parte, în universul fondatorilor Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolice) și ai Școlii Ardelene, iar pe de alta, în lumea grănicerilor cu centrul la Orlat, meniți, din cel de-al XVIII-lea secol încoace, să fie oameni liberi, instruiți și luptători pentru demnitate națională și general umană. Mitropolia, recunoscută iarăși, după insistente eforturi, în vremea păstoririi marelui ierarh Alexandru Șterca-Șuluțiu, cu puțini ani înaintea nașterii lui Augustin Bunea, purta numele de *Alba Iulia și Făgăraș*, plin de semnificații istorice. Aceste semnificații le va fi deprins de mic elevul Bunea, în primele clase, făcute la Vad și la Ohaba, apoi la gimnaziul român ortodox din Brașov, ca să le înțeleagă pe deplin la înaltele școli ale Blajului. Încă adolescent, pentru sângea sa rară, este trimis ca elev (bursier), găzduit la Colegiul grec Sfântul Atanasie din Roma, unde studiază, la *De Propaganda Fide*, teologia și filosofia, cu eminenți dascăli. Aici avea să dobândească Augustin Bunea marea sa erudiție, metoda de cercetare, specializarea,

consacrată prin obținerea, în 1882, a titlului de doctor. Ca toți înaintașii săi iluștri - pregătiți și ei și capabili pentru a servi oriunde la instituțiile de elită europene - revine în țară, la Blaj, lucrând inițial ca vicenotar consistorial la cancelaria mitropolitană, apoi ca profesor de teologie dogmatică, iar ulterior drept prefect de studii în Seminarul teologic arhidiecezan. Ca secretar mitropolitan, canonic teolog și canonic scolastic, Augustin Bunea a contribuit la educarea unor generații de tineri, elevi, seminariști și preoți, transmițând multă știință, dar și multă conștiință, dragoste de neam și de țară, într-o vreme când intelectualii aveau cel mai important rol în lupta de emancipare națională și în făurirea statului român unitar.

Augustin Bunea, format în atmosfera Blajului erudit și a Romei catolice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în efervescenta disputelor spirituale legate de pregătirea și desfășurarea Conciliului prim de la Vatican, s-a orientat, odată revenit în țară, mai ales spre studiile istorice, pe urmele unor înaintași de marcă, precum Timotei Cipariu și Ioan Micu Moldovan. De aceea, studiile sale au vizat de timpuriu temeiurile istorice ale Bisericii Române Unite, personalitatea și individualitatea acestei biserici de rit bizantin în cadrul universalismului catolic, legitimitatea și vechimea mitropoliei românești, degradate pe nedrept de autorități (pe la 1700) la nivelul de episcopie. Lucrările istorice redactate de canonicul Augustin Bunea, tratând trecutul bisericii și, mai ales, figurile emblematice ale ierarhilor săi, au tentă bisericească și politică în același timp, fiindcă marii capi ai bisericii erau atunci și conducători politici. Astfel, monografiile *Din istoria românilor*, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1551)*, publicată la 1900 și *Episcopii Petru Pavel Aaron și Dionisie Novacovici*, apărută în 1902, pun în lumină, cu minuțiozitate, acribie și mare onestitate intelectuală, aspecte de istorie ecleziastică, dar și socială, politică și culturală a tuturor românilor transilvăneni. Ambele au în atenție societatea românească în ansamblul său, așa cum a conceput-o marele episcop Inochentie Micu, care i-a

chemat, cum se știe, pe toți românii, indiferent de apartenența confesională, uniți și neuniți deopotrivă, la un mare congres național românesc sau așa cum au conceput lupta de emancipare în numele națiunii episcopii următori, care au semnat și înaintat împreună marile petiții (*supplex-uri*) naționale românești.

Augustin Bunea nu a scris numai lucrări legate de istoria bisericii și nici nu s-a preocupat doar de istoria bisericească unită, deși a debutat cu astfel de opere (exemplu: *Chestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite*). El a deschis adevărate direcții tematice de anvergură pentru istoria noastră, prin lucrări precum *Vechile episcopii românești a Vadului, Geoagiului, Silvașului și Bălgradului* (1902), *Ierarhia românilor din Ardeal și Ungaria* (1904), *Discursuri. Autonomia bisericii. Diverse* (1904), *Istoria românilor până la 1382* (1912) etc. A mai început o mare lucrare despre unitățile (regimentele și batalioanele) românești de graniță, întemeiate în a doua parte a secolului al XVIII-lea de către Habsburgi în Transilvania și Banat, pentru care a strâns o documentație impresionantă, pe care nu a mai apucat s-o pună în pagină. Ar fi putut astfel, scriind și publicând lucrarea din urmă, să illustreze prin scris obârșia sa dublă, spirituală și social-profesională, anume de greco-catolic și, respectiv, de grănicer. Oricum, intențiile și chiar laborioasele cercetări au rămas, pentru ambele linii de studiu și orientări de viață, care au marcat destinele a sute de mii de români din regiuni precum Făgărașul, Sibiu și Hațegul, Năsăudul și Bistrița, nordul Banatului etc.

Canonicele Augustin Bunea a avut o viață pământească scurtă, de numai 53 de ani, în care a ars ca o flacără, deopotrivă pe altarul credinței și al științei, cu scopul binelui națiunii sale. Concepția sa istorică a fost marcată de educația primitivă în familie, în școli și de confesiunea sa, dar și de marile curente ale epocii în care s-a format și a trăit. Mai întâi, s-a afirmat ca adept al abordării pozitivistice, devenite curente în occidentul european în epoca sa, fiindcă era cea mai modernă metodă de investigare a trecutului, exclusiv pe baza

documentului scris, a izvorului prelucrat științific, comparat cu alte surse, de regulă scrise, și pus în serviciul descoperirii adevărului despre trecut. Marele istoric Dimitrie Onciul a remarcat tocmai acest filon pozitivist, legat de apartenența la școala critică, atunci când a analizat lucrarea postumă a lui Augustin Bunea, intitulată *Istoria românilor până la 1382*. Dar tot acest foarte serios istoric medievalist, cunoscător de excepție al originilor Principatelor Române, a remarcat și latura romantică a scrisului istoric al canonicului blăjean. Cu alte cuvinte, rigoarea critică a lucrării pomenite era limitată uneori – spune Onciul – de anumite avânturi romantice, provenite dintr-o vreme care acorda atenție specială legendelor, miturilor, folclorului, cronisticii narative târzii, cu accente literare. Cu alte cuvinte, Augustin Bunea era un pozitivist cu o tentă de romantic întârziat, iar elementele romantice ar fi impietat, în general, asupra construcției edificiului său istoriografic. În parte, Onciul are dreptate, dar cu o rezervă destul de serioasă: unele dintre *legendele* susținute drept adevărate ori veridice de către Augustin Bunea s-au dovedit apoi demne de atenția istoricilor de mai târziu, fiind remarcate de aceștia ca izvorând din realități trecute. Augustin Bunea a preluat, de regulă, numai acele produse ale tradiției care-și găseau confirmare și în alte surse, pe care le-a adunat cu minuțiozitate și rigoare, le-a analizat și înseriat apoi, cu scopul reconstituirii vieții trecute.

Firește, lucrările istorice ale canonicului Bunea poartă sigiliul formației sale profesionale și sunt influențate de viziunea sa religioasă. Acest sigiliu și această influență nu impietează însă, decât arareori, asupra arhitecturii întregului, care rămâne limpede și armonioasă. Suntem într-o perioadă de confruntare dintre adepții conciliarismului și cei ai ultramontanismului, dintre prioritatea conciliilor și cea a papilor. S-a mai discutat mult, în subsidiar, mai ales în ambianța bisericilor catolice răsăritene (de rit bizantin și nu numai), despre pentarhia inițială din biserică universală și despre întâietatea episcopului Romei, despre tipul primatului

papal. Augustin Bunea a fost un moderat din acest punct de vedere și a pledat cu fervoare pentru unitatea bisericii, dar în special pentru individualitatea și autonomia bisericii sale răsăritene unite cu Roma. Analizând unirea de la 1700, el a văzut în ea nu o lepădare a românilor de tradiția răsăriteană și bizantină – care ne marcase pentru vecie destinul și viețuirea – ci mai mult un mijloc al emancipării politice, al accederii națiunii sale la libertate, demnitate și egalitate, în rând cu celelalte națiuni. S-a simțit parte sinceră și curată a *lumii de sate și preoți din Ardeal* – cum a spus, cu atâta pătrundere, Nicolae Iorga – oprindu-se cu mai mare insistență asupra bisericii și ierarhiei sale. Dar a privit biserica drept lume, drept marcă a ecumenismului, compusă mai întâi din toată omenirea creștină, alcătuită, în cazul poporului său, din țărani. Până și preoții erau – în situația specială a românilor transilvani – țărani sau proveniți din țărani. Din acest punct de vedere, Augustin Bunea a prefigurată și studiile sociale, cu accent pe iobăgia transilvană. Tema avea să fie reluată apoi, cu noi mijloace și la o altă dimensiune, de către David Prodan (inclusiv în trecutul Țării Făgărașului, dezvăluit prin acea categorie de izvoare numite urbarii). La Bunea însă, țărani transilvani au un soi de noblețe intrinsecă, provenită din stirpea lor romană și din apartenența la o biserică care i-a trimis, pe unii dintre copiii lor, la școli înalte, de unde s-au întors învățați și culți, capabili să fie adevărați apostoli ai neamului. Aici, el poartă, ca mai toți cărturarii ardeleni de după secolul al XVIII-lea, mesajul Luminilor, al Școlii Ardeleni și chiar al latinismului, în formele sale moderate.

Țara Oltului a fost însă pentru canonicul nostru nu numai o temă științifică serioasă, ci și o îndatorire de suflet, venită ca un fel de legat testamentar al atâtor generații de strămoși. De aceea, el a ținut să aducă înaintea celui mai înalt for cultural al țării, ca membru nou ales, mesajul acestei țări mici, din salba țărilor țării celei mari, dar care a trasat destinul românismului și al României. Țara Oltului nu mai este doar "locul nașterii sale", a canonicului – cum ar fi zis Ion Creangă – ci mai ales

locul nașterii Țării Românești. Natural, descălecatul nu este absolutizat, ci prezentat realist, ca un impuls politic venit din Transilvania, pe fondul unor formațiuni politice vechi, existente între Carpați și Dunăre. La fel de realist este înfățișată disputa asupra Transilvaniei între ultimele valuri în migrațiune, cu predominarea până la urmă a maghiarilor, singurii capabili să creeze în Panonia un regat creștin după modelul occidental. Augustin Bunea remarcă în chip judicios cum au cuprins unghiurile Transilvaniei, pe etape, treptat, între anii 1000 și 1200, și cum au ajuns s-o stăpânească pas cu pas și s-o organizeze, cu ajutorul noilor veniți - maghiari, secui, sași, teutoni etc. În tot acest timp, românii au fost restrânși, obligați să se replieze spre locuri mai ferite, să plece spre alte zone, presați mereu de noua stăpânire și de noii veniți. Între *grupele compacte de români* rămase în Transilvania, autorul remarcă Țara Oltului, cu o soartă aparte. Un episod invocat este crearea mănăstirii cisterciene de la Cârța, iar altul este înaintarea spre vest a teutonilor din Țara Bârsei, în detrimentul românilor făgărășeni, vechii stăpâni ai locurilor. În toată această confruntare, din timpul îndelungat al cuceririi Transilvaniei de către maghiari și de către instrumentele lor, Augustin Bunea vede *un război între civilizația creștină apuseană și cea slavo-bizantină*, românii fiind, în chip natural, purtătorii modelului din urmă.

Pornind de la adevărul atestat în surse că stăpânii medievali ai Țării Oltului au fost românii, ca grup - regiunea fiind consemnată în secolul al XIII-lea drept *Țara Românilor* - Augustin Bunea îi tratează pe rând pe toți stăpânii români individuali ai acesteia. În total, istoricul descoperă 16 astfel de stăpâni (români sau *de viță românească*), unii principii, alții mari demnitari: Radu Negru sau Negru Vodă, pe la 1200 (după care vin cam 150 de ani stăpânire ungurească), Vladislav-Vlaicu, Radu I, Mircea cel Bătrân, Mihail I, Dan al II-lea, Vlad al II-lea Dracul, Vladislav al II-lea, Vlad Țepeș, Dan (pretendent), boierul Udriște, Ioan Corvin de Hunedoara (fiul lui Matia Corvin), Ștefan Mailat, Gavril Mailat, Gașpar

Becheș și Mihai Viteazul. Astfel, prin stăpânii săi, canonicul Bunea urmărește toată istoria Țării Oltului, de la anii 895-896 (când pecenegii și bulgarii i-au alungat pe unguri spre Panonia) până în 1713 (când țara devine domeniu fiscal, după ce Transilvania trecuse sub Habsburgi). Din analiza făcută de autor, se desprind cu claritate etapele mari ale evoluției istorice medievale a Țării Oltului, un adevărat *ducat românesc*: 1) perioada timpurie, când a fost dominată, ca și restul Transilvaniei, de către pecenegi și cumani (circa 900-circa 1190), având însă în frunte, pe plan local, voievozi români; 2) perioada cuceririi și dominației ungare (circa 1200-circa 1360), când țara a fost înconjurată de sași, cu părți din ea răpite în favoarea acestora, a călugărilor cistercieni, a cavalerilor teutoni, a nobililor ungari etc.; 3) perioada în care Făgărașul a fost parte integrantă a Țării Românești (circa 1360-circa 1460); 4) perioada în care țara a făcut parte din voievodatul Transilvaniei, dar a gravitat spre Țara Românească (circa 1460-1541); 5) perioada principatului autonom al Transilvaniei (1541-circa 1700), când țara a avut mai mulți stăpâni, inclusiv români, devenind, în general, domeniu rezervat principeselor Transilvaniei. Este remarcat în chip special secolul de stăpânire politică românească în Țara Oltului, atunci când domnii români considerau vechiul nucleu de obârșie a lui Negru Vodă ca moșia lor dreaptă (*ocina mea adevărată și țărișoara mea*, cum spune Vladislav al II-lea), în contrast cu suveranii ungari, care îl priveau ca pe un feud concedat temporar, în virtutea raporturilor de suzeranitate-vasalitate, pentru ținerea principilor sud-carpatici în ascultare. Autorul își ilustrează tot acest excurs cu 224 de note, mărturie a acribiei și erudiției sale, dar și a ancorării demersului său - cum spuneam - în curentul pozitivist. Conform principiilor acestuia, orice afirmație se cuvenea justificată prin trimiteri, pe cât posibil la izvoare, ceea ce canonicul Bunea face cu meticulozitate, constanță și corectitudine. Nu a mai apucat să tragă concluziile lucrării sale atât de documentate, dar corpul cercetării este întreg și plin de miez.

Pentru anii 1900, când a fost scris, studiul intitulat *Stăpânii Țării Oltului* este inovator și modern. El pune în lumină destinul special al Țării Făgărașului, situată în centrul pământului locuit de români, cu rol atât de important în nașterea *celei dintâi libertăți românești* – cum numea Nicolae Iorga principatul sud-carpatic –, acela care avea să-și asume și prin nume misiunea latentă de constituire a unității politice a poporului român. Marile idei susținute de Augustin Bunea în studiul său nu s-au dovedit doar valide și rezistente în timp, dar au devenit și creatoare de problematică istorică. Astfel, descălecatul dinspre Făgăraș a fost reluat și documentat cu noi argumente, în spiritul lui Bunea, de către Gheorghe I. Brătianu (când a scris despre tradiția istorică a întemeierii principatelor), Ioan Lupăș (în studiile sale despre voievodatul Transilvaniei), Ioan Moga (în lucrările despre voievodatul Transilvaniei), David Prodan (în studiul despre boierii și vecinii Țării Făgărașului), Ștefan Pascu (în primul volum al cărții *Voievodatul Transilvaniei*), Thomas Năgler (în cercetările arheologice de la Breaza etc.), Șerban Papacostea (în variate lucrări referitoare la Evul Mediu românesc), Antal Lukács (în cea mai importantă monografie despre Țara Făgărașului în Evul Mediu) etc. Organizarea Făgărașului ca țară românească a fost documentată – în spiritul ideilor formulate de Bunea – de către Șerban Papacostea și Antal Lukács, iar rolul mănăstirii cisterciene de la Cârța, fondate pe un pământ sau într-o *țară scoasă de la români*, de către Nicolae Busuioc von Hasselbach (într-o erudită carte, în două volume, despre Țara Făgărașului în secolul al XIII-lea. Firește, unele opinii de detaliu nu se mai verifică astăzi (anumite explicații toponimice și onomastice, data descălecatului lui Negru Vodă, etnia românească a nobilului Ugrinus, pomenit ca stăpân la Sâmbăta și Făgăraș în 1291, faptele imaginate pe seama lui Tihomir, tatăl lui Basarab, traducerea acestui din urmă nume ca *Vasile Arabul* etc.), dar liniile directoare rămân surprinzător de limpezi, după mai bine se un secol, dovedind solida pregătire a autorului. Astfel, acesta vădește o cunoaștere și o

intuiție deosebite, inclusiv în chestiuni delicate, precum înțelegerea corectă a expresiei *terram exemptam de Blaccis (tară scoasă de la români)*, legate de mănăstirea Cârța, localizarea *pădurii românilor și pecenegilor* din 1224, data înființării episcopiei catolice a Severinului, eliminarea din circuit a unor documente false etc., aspecte remarcate de către cel mai recent monograf al regiunii, istoricul Antal Lukács.

Astfel, canonicul Bunea se înscrie în rândul unui șir de înaintași, precum membrii Școlii Ardelene, Nicolae Densusianu, Ioan Cavaler de Pușcariu, Ștefan Moldovan, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alexandru D. Xenopol, Dimitre Onciul, Nicolae Iorga și apoi de urmași ca Ilie Minea, Ștefan Meteș, Zenovie Pâclișanu, Valeriu Literat, Ștefan Pașca, Octavian Popa, și câți alții, arătați în parte mai sus, din vremurile mai noi!

Prin urmare, este evident faptul că Augustin Bunea a fost ales în Academia Română mai întâi pentru meritele sale reale de specialist istoric și abia apoi pentru reprezentarea justă a provinciei sale istorice în cel mai înalt for de consacrare cultural-științifică ori pentru marea sa zbatere întru propășirea și emanciparea poporului său. Stau mărturie în acest sens și cuvintele lui Nicolae Iorga: *Istoric desăvârșit, care a pus bazele studiilor critice privitoare la istoria românilor din Ardeal, orator fără pereche, scriitor din aceia cu cari românii de dincolo își fac cinste, Augustin Bunea a ținut strânse, în toată activitatea sa literară, legăturile culturale ale românilor din Ardeal cu românii de aici.*

Din păcate, canonicul Augustin Bunea nu a mai apucat să vadă decât din ceruri marea împlinire a idealului național de la 1918, dar a lăsat moștenire, spre împlinirea și dăinuirea ei, o operă istorică de prim rang, apreciată și studiată azi de către urmași, inclusiv prin teze de licență, masterat și doctorat. Soarta l-a făcut însă părtaș la edificiul național din 1918 *ante litteram*, așezându-l în 1909 în Academia Română, *întruchiparea cea mai frumoasă a unității culturale a tuturor românilor*, după cum el însuși spune. Iar *Stăpânii Țării Oltului* – conceput ca discurs de recepție în acest înalt for – este mai mult decât un

studiu, este o profesiune de credință, rostită în pragul *marii treceri*, un adevărat testament spiritual lăsat urmașilor. Este frumos și bine să preluăm acest testament, să-l perpetuăm și să-l explicăm tinerilor, prin laudabile inițiative ca aceasta, pornite din Mica Romă, din sufletul neamului și al bisericii române unite, adică din locuri, oameni și realități de viață și de credință, pe care Augustin Bunea le-a slujit din toate fibrele ființei sale, aducând astfel elogiul spiritului național și universal deopotrivă.

Prof. Ioan-Aurel POP
Membru titular al Academiei Române

BCU Cluj / Central University Library Cluj